

Stembrowicz, Kazimierz

"Tradycji křiśćtjanskogo
ziemiępolzowania w Pomorje i
Zapadnoj Sibiri w XVII-XVIII ww.", I. W.
Własowa, Moskwa 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/2, 431-432

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

darczych dla dóbr magnackich i królewskich na Litwie, w tym 4 dotyczące ogólnie dóbr birżańskiej linii Radziwiłłów (dwie Krzysztofa Radziwiłła z 1621 r., jedna Bogusława Radziwiłła z 1669 r. i jedna Ludwika Karoliny z Radziwiłłów księżnej neuburskiej z 1694 r.), 24 dla dóbr birżańskich Radziwiłłów (w XIX w. Tyszkiewiczów) z lat 1609—1834, 12 instrukcji dla dóbr dubińkowskich Radziwiłłów (później także Tyszkiewiczów) z lat 1666—1845 i 18 dla ekonomii szawelskiej i wyodrębnionego z niej zespołu dóbr żagorsko-gruździewskich z lat 1639—1858. 41 spośród opublikowanych instrukcji spisano w okresie przedrozbiorowym. Po 21 instrukcji pochodzi z XVII i XVIII w., tylko 16 z XIX w. Teksty wybrano z zespołów Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Litewskiej SRR w Wilnie, Centralnej Biblioteki Akademii Nauk Litewskiej SRR w Wilnie oraz Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Białoruskiej SRR w Mińsku; wykorzystano także znajdujące się w tychże archiwach mikrofilmy Metryki Litewskiej z Centralnego Państwowego Archiwum Akt Dawnych w Moskwie oraz Archiwum Radziwiłłów z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie. Z wyjątkiem jednej instrukcji (nr 11 d) w języku niemieckim i dwóch XIX-wiecznych tekstów rosyjskich (nr 47 i 48), wszystkie opublikowane źródła spisane były po polsku.

Instrukcje dotyczą nie tylko gospodarki rolnej i hodowlanej, ale również handlu (nr 10, specjalna instrukcja dla faktora), gospodarki leśnej (nr 11 e, 16, 32), istniejących na obszarze dóbr radziwiłłowskich miast (nr 5 i 6 — osobne instrukcje Krzysztofa Radziwiłła dla Birż z 1609 i 1611 r.; nr 11 b i 11 c — ordynacja dla Birż z 1686 r.; nr 13 instrukcja dla Birż z czasów Karola Stanisława Radziwiłła „Panie Kochanku” z 1777 r.; nr 17 — instrukcja dla Birż z 1810 r.; nr 18 — instrukcja Michała Tyszkiewicza dla Birż z 1817 r.; ponadto sprawy miejskie pojawiają się wielokrotnie w instrukcjach ogólnych). Jak wszystkie tego rodzaju źródła nie mają charakteru wyłącznie normatywnego lub postulatycznego, ale również — dzięki znacznemu pragmatyzmowi i cechującemu autorów tych instrukcji poczuciu rzeczywistości — zawierają wielką ilość informacji o faktycznym stanie gospodarki w dobrach wielkiej własności. Są to więc źródła bardzo ważne dla poznania tej gospodarki, jej funkcjonowania i przemian w ciągu 200 lat, podejmowanych w jej ramach reform, wiedzy ekonomicznej właścicieli dóbr lub ich administratorów. Bardzo istotne jest, że opublikowane źródła dotyczą terenów i kompleksów majątków ziemskich słabo znanych historykom, a przecież odgrywających poważną rolę w gospodarce przedrozbiorowej Rzeczypospolitej.

Edytorskie opracowanie jest bardzo oszczędne, ogranicza się do minimalnej ilości przepisów tekstowych i objaśniających nazwy miejscowe i osoby (nie wszystkie!) oraz niezbędnych informacji o rękopisach; resztą zredagowane po litewsku są one mało użyteczne dla czytelników nie znających tego języka. Przydatne są natomiast indeksy (rzeczowy i geograficzny), których hasła podano w takim brzmieniu, w jakim występują w opublikowanych tekstach, a więc przeważnie po polsku, w niewielkiej ilości po rosyjsku, zaś w indeksie geograficznym także po litewsku, ale z odesłaniem do odpowiednich hasel polskich. Pożyteczna jest również skrócona wersja wstępu w języku rosyjskim.

A. W.

I. W. Własowa, *Tradycje kłasztorskiego ziemiepolzowania w Pomorzu i Zachodniej Sibiri w XVII—XVIII w.*, Izdatelstwo „Nauka”, Moskwa 1984, s. 231.

W książce przedstawiono systemy uprawy i sposoby użytkowania rozmaitych typów gruntów ornych przez chłopów tzw. Pomorza i Syberii Zachodniej w XVII i XVIII wieku. Analiza porównawcza rolnictwa tych dwóch olbrzymich obszarów

państwa rosyjskiego nie była przypadkowa. Więcej je ze sobą łączyło niż dzieliło. W początkowym okresie kolonizacji Syberii ciągnęli tam dobrowolnie przybysze z Pomorza. Fakt ten wpłynął na znaczne podobieństwo struktur prawno-społeczno-gospodarczych przedzielonych Uralem terytoriów. Autorka określa całokształt stosunków pomorsko-syberyjskich mianem „feudalizmu państwowego” (chłopi są użytkownikami i dziedzicami ziemi stanowiącej własność państwa). Omówienie znalazły wszystkie sposoby uprawy roli (z trójpółówką na czele) i funkcje gmin wiejskich w zakresie gospodarki rolnej (kontrola użytkowania pól). Zanalizowano różnice pomiędzy rolnictwem Pomorza i Syberii wskazując na ich uwarunkowanie. Dużą zaletą pracy jest dynamiczność ujęcia badanej problematyki w czasie. Poza częścią narracyjną autorka zamieściła kilkadziesiąt tabel, które ułatwiają śledzenie jej wywodów. Niestety książka nie posiada indeksów.

K. S.

Chans Bagger, *Rieformy Pietra Wielikogo. Obzor issledowanij*, Izdatielstwo „Progress”, Moskwa 1985, s. 199.

Przedstawioną książkę napisał historyk duński, Hans Bagger, który specjalizuje się w historii Rosji XVIII wieku oraz filologii rosyjskiej. Ukazała się ona w języku ojczystym autora w 1979 r. Pomimo skromnej objętości, napisana oszczędnym i precyzyjnym językiem, który jak należy sądzić na podstawie wersji rosyjskiej, w pełni udało się oddać tłumaczowi W. E. Wagrinnowi, pracą Baggera zawiera świetny przegląd światowej literatury przedmiotu w dziedzinie historiografii Rosji epoki reform Piotra Wielkiego od połowy XIX wieku do lat siedemdziesiątych obecnego wieku. W kolejnych rozdziałach omówione zostały kluczowe problemy dziejów Rosji tego okresu w ocenie historiografii: reformy aparatu administracyjnego, gospodarki i ustroju społecznego, Kościół i przeobrażeń w dziedzinie kultury oraz zmiana położenia Rosji na arenie międzynarodowej. Sporo miejsca zajęły również poglądy na rolę samego Piotra Wielkiego w całokształcie „reform piotrowych”. Układ tego kompendium jest wyjątkowo przejrzysty i łatwo można znaleźć niezbędną informację. Duński historyk nie jest marksistą. Tłumaczenie rosyjskie zostało zaopatrzone w przedmowę redaktora książki W. I. Buganowa, w której znalazła się wysoka w sumie ocena pracy Baggera jako dobrej pomocy naukowej dla specjalisty i podręcznika jednocześnie. Buganow zwraca uwagę, że Bagger niesłusznie traktuje wiele tez historyków radzieckich jako teoretyczne spekulacje na temat procesu historycznego, a nie jako rezultat badań źródłowych. Wydawca radziecki zaopatrzył książkę w dodatkowy aparat krytyczny, który ma na celu uzupełnienie lub krytykę poglądów Baggera oraz krótką zapiskę biograficzną o tym historyku. Praca posiada obszerny wykaz ważniejszych pozycji bibliograficznych w językach rosyjskim i zachodnich oraz indeks nazwisk.

K. S.

Emanuel Mateusz Rostworowski, *Popioly i korzenie. Szkice historyczne i rodzinne*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 1985, s. 568, ilustr., mapy.

W książce zebrano wcześniejsze publikacje autora dotyczące polskiego XVIII wieku. Są to zarówno rozprawy źródłowe, jak i popularniejsze szkice prezentujące główne problemy polskiego Oświecenia w lżejszej formie. Łącznie — stanowią